

**IMKONIYATI CHEKLANGAN NOGIRON BOLALAR UCHUN
ZAMONAVIY MASOFAVIY O'QITISH TEXNOLOGIYALARIDAN
FOYDALANISH**

I. U. Xaydarov

¹Fizika-matematika fakulteti “Amaliy matematika va informatika” kafedrası dotsenti,

R. N. Ergashev

²Farg'ona davlat universiteti, “Texnologik ta'lim” kafedrası o'qituvchisi,

B. A. Solijonov

³Farg'ona davlat universiteti, “Amaliy matematika va axborot texnologiyalari” yo`nalishi magistranti,

A. A. Sirojiddinov

Farg'ona davlat universiteti, “Amaliy matematika va informatika” kafedrası o'qituvchisi

* behzodbeksolijonov@gmail.com

Annotatsiya

Imkoniyati cheklangan nogiron bolalar uchun zamonaviy masofaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish nomli maqolada xozirgi kunda axolining yana bir qatlami bo'lgan jismoniy imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim olish davrida qo'llanilayotgan pedagogic texnologiyalarning xozirgi axvoli, muammaolari va masofadan uqitishda yuzaga keladigan dolzarb muammolar ko'rib chiqilgan. Maqolada masofadan oqitishning AKT da qo'llaniladigan vositalar chuqur o'rganilgan.

Kalit so'zlar: AKT, eklaratsiy, masofaviy ta'lim, kompyuter aloqasi, virtual muhit, vizual aloqa, internet, tarmoq

Barcha mamlakatlarda va jamiyatning har qanday qatlamlarida nogiron bolalar bor, ular jamiyatimizning ma'lum bir qismini tashkil qiladi va ularning soni ortib bormoqda. Imkoniyati cheklangan nogiron bolalar boshqa sog'lom bolalar bilan bir

qatorda ta'lim olishlari va rivojlanishi kerak. Hozirgi vaqtda nogironlarga nisbatan olib borilayotgan siyosat natijasi butun jaxon hamjamiyatining so'ngi yuz yillik rivojlanishidir. Bu esa tegishli muassasalarda nogironlarni to'liq qo'llab-quvvatlash g'oyasidan ta'lim sohasida teng imkoniyatlarga ega bo'lishgacha yo'l bosib o'tdi.

Nogironlar huquqlari to'g'risidagi deklaratsiyaga (BMT, 1975) muvofiq "nogiron" tug'ma yoki orttirilgan nogironlik tufayli normal shaxsiy yoki ijtimoiy hayot ehtiyojlarini mustaqil ravishda to'liq yoki qisman qondira olmaydigan har qanday shaxsni anglatadi. Bolalikdagi "nogironlik" deganda "surunkali kasalliklar yoki patologik sharoitlar tufayli yuzaga keladigan doimiy ijtimoiy moslashuv holati, bu bolani yoshiga mos keladigan ta'lim va pedagogik jarayonlarga qo'shish imkoniyatini keskin cheklaydi va shuning uchun doimiy ravishda qo'shimcha yordam yoki nazorat qilish zarurati tug'iladi"[1].

Nogiron bolalar uchun ta'limni tashkil etishda masofaviy shakllardan foydalanish bolaga o'qish joyidan qat'i nazar, sifatli ta'lim berish imkonini beradi, jamiyatda moslashish uchun zarur bo'lgan tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniyatini beradi. Kompyuter axborotlari muhitida o'qiyotganda, bola bir vaqtning o'zida kasbiy ko'nikmalarga ega bo'ladi, bu kelajakda uni munosib ish o'rnini va jamiyatda mavjudligini ta'minlashi mumkin.

Masofaviy ta'lim - ta'limning ilg'or turi bo'lib, o'quv jarayonida geografik jihatdan uzoq o'qituvchini o'quv materiallari va talabalar bilan birlashtirishga imkon beradi. O'zbekiston Respublikasida masofaviy ta'limni (MT) yaratish va rivojlantirish konsepsiyasida MTning quyidagi tushunchalar berilgan: "Masofaviy ta'lim - masofaviy ta'lim ma'lumotlarini almashish vositalariga asoslangan (sun'iy yo'ldosh televideniyesi, radio, kompyuter aloqasi va boshqalar) ixtisoslashtirilgan axborot ta'lim muhiti yordamida respublikada va xorijda aholining keng qatlamiga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari majmuasidir. MT uzluksiz ta'lim shakllaridan biri bo'lib, u insonning axborot va ta'lim olish huquqlarini amalga oshirishga qaratilgan" [2].

Zamonaviy jamiyatni axborotlashtirish va ta'lim faoliyatining barcha shakllarini axborotlashtirish jarayonlari zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) takomillashtirish bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy ochiq va masofaviy ta'lim tizimlarida ma'lumot uzatish o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro aloqani ta'minlash uchun AKT lari faol qo'llaniladi. Zamonaviy o'qituvchi nafaqat AKT sohasida bilimga ega bo'lishi, balki ularni o'z kasbiy faoliyatida qo'llash bo'yicha mutaxassis bo'lishi kerak.

"Texnologiya" so'zi yunoncha ildizlarga ega bo'lib, tarjimada fan, xom ashyo, materiallar, yarim tayyor mahsulotlar, mahsulotlarni qayta ishlash yoki qayta ishlash va ularni iste'mol tovarlariga aylantirish usullari majmuini anglatadi. Ushbu so'zning zamonaviy tushunchasi amaliy muammolarni hal qilish uchun ilmiy va muhandislik bilimlarini qo'llashni o'z ichiga oladi. Bunday holda, axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarini axborotni qayta ishlash va o'zgartirishga qaratilgan texnologiyalar deb hisoblash mumkin.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) axborotni qayta ishlashning turli qurilmalari, mexanizmlari, usullari va algoritmlarini tavsiflovchi umumiy tushunchadir. Eng muhim zamonaviy AKT qurilmalari tegishli dasturiy ta'minot bilan jihozlangan kompyuter va ularga joylashtirilgan ma'lumotlar bilan birga telekommunikatsiya vositalaridir. Masofaviy ta'lim va masofaviy ta'lim tushunchalari mavjud. Masofaviy ta'lim masofaviy ta'limning tarkibiy qismidir. Masofaviy ta'lim tushunchasi kengroqdir, chunki u o'qituvchi rahbarligida o'qitishdan tashqari, o'z-o'zini tarbiyalashni ham o'z ichiga oladi[3].

Masofaviy ta'lim - o'rganilayotgan materialning asosiy hajmini talabalarga etkazishni ta'minlaydigan axborot texnologiyalari majmui bo'lib, o'quv jarayonida talabalar va o'qituvchining interaktiv o'zaro ta'siri va o'quvchilarga o'rganilayotgan materialni o'zlashtirishda, shuningdek, o'quv jarayonida mustaqil ishlash imkoniyatini berish tushuniladi.

Masofaviy ta'limda axborot texnologiyalari quyidagi vositalar rolini o'ynaydi:

- talabalarga masofadan turib ta'lim olishda o'quv materiallar kontenti bilan ta'minlash;
- talabalarni o'qituvchi bilan, shuningdek, o'zaro aloqa vositalari bilan ta'minlash;
- o'quv jarayonini boshqarish va nazorat qilish;
- samarali mashq simulyatorlar yaratish imkoniyatini ta'minlash.

Masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ta'limni qurishning asosiy elementi o'quv kontentidan cheklovlarsiz foydalanishni imkoniyatini ta'minlashdir. Aynan shu imkoniyat tufayli izohlangan texnologiyalar to'plami masofaviy ta'lim texnologiyalari nomini oldi.

Masofaviy ta'limni qurishda asos sifatida masofaviy darslar olingan bo'lib, ular yordamida asosiy mashg'ulotlar olib boriladi. Masofaviy darslar maktabning (an'anaviy) darslariga biroz o'xshaydi. Masofaviy darsning maktab darsidan asosiy farqi masofaviy texnologiyalar orqali o'quvchilarda zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ta'minlovchi vositalarning mavjudligidir.

Masofaviy dars - bu ma'lum vaqt oralig'ida o'tkaziladigan masofaviy darsni tashkil etish shakli bo'lib, unda o'qituvchi o'rganilayotgan materialning asoslarini o'zlashtirish, o'qitish va o'qitish uchun o'quvchilarning shaxsiy o'quv manbalarini yaratish bo'yicha individual va guruh faoliyatini boshqarib ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi (E.V. Xarunjaeva).

O'rganish - bilim, ko'nikma, malaka va malakalarni olishning maqsadli, tizimli, tashkil etilgan jarayonidir. Ta'lim - bu insonning o'rganish natijasidir.

Masofaviy ta'lim masofaviy ko'nikma bilan chambarchas bog'liq. Masofaviy ta'lim - bu bilimlarni uzatish jarayoni (buning uchun o'qituvchi va o'quv markazi mas'uldir), masofaviy ta'lim esa bilim olish jarayoni (talaba bu uchun javobgardir) deb qabul qilinadi.

Masofaviy ta'limda o'quv jarayonining asosi - bu talabani maqsadli va boshqariladigan intensiv mustaqil ishi, u o'zi uchun qulay joyda, individual jadval bo'yicha o'qishi mumkin xamda maxsus o'quv qo'llanmalari to'plamiga va kelishilgan aloqa imkoniyatiga ega bulgan o'qituvchi telefon, elektron pochta va oddiy pochta orqali bog'lanishi mumkin.

Masofaviy ta'lim mustaqil ta'lim tamoyiliga asoslangan ta'lim jarayonini yangi tashkil etish bilan bog'liq. O'quv muhiti o'quvchilarning ko'pincha o'qituvchidan makon va vaqt jihatidan butunlay uzoqda bo'lishlari, shu bilan birga ular istalgan vaqtda telekommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari bilan tavsiflanadi[4].

Masofaviy ta'limni tashkil etish bilan bog'liq eng dolzarb muammolardan biri bu tizimda ta'limning psixologik jihatlarining yaxshi o'rganilmaganligidir. Hozirgi vaqtda masofaviy ta'limni tashkil etishning psixologik shartlarini chuqur va har tomonlama ochib beradigan tadqiqotlar deyarli yo'q. Telekommunikatsiya kompyuter ta'lim muhiti muammosi hali ham psixologik nuqtai nazardan ko'rib chiqilmagan. Hozirgacha ushbu tizim doirasidagi ta'lim faoliyatining psixologik modellari ishlab chiqilmagan. Masofaviy ta'limning didaktik va uslubiy masalalari hali to'g'ri psixologik asosga ega emas.

Shunga qaramay, zamonaviy pedagogika va psixologiya fanida o'qituvchilar va psixologlar ushbu masala bo'yicha tanishishlari mumkin bo'lgan nazariy tushunchalar ishlab chiqilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, masofaviy ta'lim muhitida samarali hamkorlikni tashkil etish uchun virtual jamoaning har qanday a'zosi quyidagilarni bilishi kerak:

✓ AKT vositalaridan foydalanish;

- ✓ virtual muhitda muloqot qilish;
- ✓ axborotni topish va qayta ishlash;
- ✓ jamoada samarali munosabatlarni o'rnatish, bu vizual aloqa bo'lmaganda ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi;
- ✓ faqat og'zaki vositalardan foydalangan holda jamoaga qo'shiling, o'zingizni tanishtiring va eng yaxshi fazilatlaringizni namoyish eting;
- ✓ boshqa jamoa a'zolariga qiziqish ko'rsatish;
- ✓ boshqa jamoa a'zolarining ish uslubini tezda bilib oling va shunga mos ravishda o'zingiznikini sozlang;
- ✓ yuzaga kelgan kelishmovchiliklar va ziddiyatli vaziyatlarni hal qilish;
- ✓ Muammolarni hal qilishda samarali ishtirok eting.

Shunday qilib, o'qituvchilar, psixologlar nogiron bolalarni masofaviy ta'lim bilan o'quv jarayonida kuzatib borishda doimiy ravishda quyidagi muammolarni hal qilishlari kerak:

- ✚ vizual aloqa bo'lmaganda o'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasida shaxslararo aloqalarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar;
- ✚ Internetda amaldagi telekommunikatsiya odob-axloq normalari va qoidalariga rioya qilish;
- ✚ Uzoq davom etgan dialog sharoitida o'z fikrlarini ifodalash bilan bog'liq qiyinchiliklar va uni tashkil etishning cheklangan vositalari.

Agar nogiron bolalarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning maqsad va vazifalariga erishish uchun ushbu qoidalarga rioya qilingan taqdirdagina, har bir bola uchun ijobiy natija, individual bo'ladi.

Zamonaviy ta'lim o'z oldiga harakatchanlik, dinamiklik va konstruktivlik bilan ajralib turadigan har tomonlama rivojlangan, ijodkor, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z imkoniyatlarini amalga oshirishga qodir shaxsni tarbiyalash vazifasini qo'yadi. Bu o'qitish usullari, vositalari va usullarini o'zgartirishni bildiradi[5].

Tarmoq axborot texnologiyalari ta'lim sohasida yangi istiqbollarni ochadi. Maktablarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish nafaqat davr tendentsiyasi, balki hayotiy zaruratga aylanib bormoqda. Bu esa ta'limni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi. Masofaviy ta'lim XXI asr ta'lim tizimi deb aytishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Zaguzina N. N. Burmakina N. V. «Primenenie distantsionnix texnologiy v obuchenii detey s ogranichennimi vozmojnostyami zdorov'ya» Uchebno-metodicheskoe posobie BBK 74.50-279 Kemerovo, 2013. – 159 s.
2. KONSEPSIYA sozdaniya i razvitiya sistemi distantsionnogo obrazovaniya v Respublike Uzbekistan (Proekt). Rabochaya gruppа pri MVSSO RUz, Upravlenie razvitiya IT i DO | 04.06.2003 |
3. Informacionnie texnologii v obrazovanii. Uxinovskaya srednyaya obsheobrazovatel'naya shkola. Glushkovskogo rayona Kurskoy oblasti/
<http://www.glu-suh.ru/obychenie/ikt-tecnolojy.html>
4. E. V. Karmanova. Distantsionnoe obrazovanie v usloviyax kompetentnostnogo podxoda / Monografii / FLINTA. 2017 g. <https://www.litres.ru/e-v-karmanova/distancionnoe-obrazovanie-v-usloviyah-kompetentnost-64926656/>
5. Informatizasiya obucheniya i vospitaniya detey: problemi i perspektivi: Materiali studencheskoy mejdunarodnoy nauchno-pedagogicheskoy konferensii (Moskva, 15 yanvarya 2010 g.)
http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/886/67886/41248?p_page=18
6. R.N.Ergashev V.Jurayev. ISPOLZOVANIYE AVTOMATIZIROVANNUYU PROGRAMMNUYU SREDU PROTEUS VSM V PROYEKTIROVANIYE ELEKTRONNIX SXEM DLYA LABORATORNIX EKSPERIMENTOV TEXNICHESKIX NAUK. Fanning dolzarb masalalari FarDU 1 (1), / 244,245,246 / <https://scholar.google.ru/citations?user=bu-PnzEAAAAJ&hl=ru>
7. FIREBASE IN REAL-TIME SYSTEMS BASED ON CLIENT SERVER TECHNOLOGY. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. Volume 2 ISSUE 1 / 146 <https://scholar.google.com/citations?user=9ij2JC8AAAAJ&hl=ru>

